

Мср ЈЕЛИЦА ВУЈОВИЋ
Краљево, Србија
Е-адреса: jelica.vujovic96@gmail.com

НЕКОЛИКО ДОКУМЕНАТА О УЛОЗИ КОТОРА У ВЕНЕЦИЈАНСКОМ БЕЗБЕДНОСНО-ОБАВЕШТАЈНОМ СИСТЕМУ (1537–1538)

САЖЕТАК: У раду је приређено неколико дукала које је венецијански дужд Андреа Грити упутио которском ректору и провидуру Мелкиору Микијелу, као и неколико Микијелових извештаја упућених Већу десеторице. Сви документи настали су 1537. и 1538. године, уочи, и на почетку рата Венецијанске републике против Османског царства. Збирка и фонд у којима смо пронашли документе налазе се у Државном архиву Венеције и веома су значајни за разумевање улоге Котора као поштанског центра преко кога је ишла редовна писана кореспонденција између Венеције и њеног баила у Цариграду, и у који су се сливали обавештајни подаци из османске престонице, најчешће преко повереника који су били ангажовани за различите шпијунске мисије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Венеција, Котор, Мелкиор Микијел, Веће десеторице, дукал, Османско царство, обавештајна делатност

У Државном архиву Венеције (Archivio di Stato di Venezia), у оквиру збирке *Miscellanea ducali ed atti diplomatici*, у кутији број 22¹ налази се два наест дукала које је у периоду између јуна 1537. и априла 1538. године² дужд Андреа Грити упутио которском ректору и провидуру Мелкиору Микијелу.³

¹ Archivio di Stato di Venezia (=ASVe), *Miscellanea ducali ed atti diplomatici* (=Miscellanea ducali), busta 22.

² Календарска година у Венецијанској републици (*more veneto*) почињала је 1. марта, те ће сви датуми у приређеној грађи бити остављени онако како су наведени у документима (нпр. 6. јануар 1538. је по венецијанском рачунању времена био 6. јануар 1537. године). Са друге стране, у тексту датуми су прилагођени савременом календару. Више о венецијанском начину датирања у: Ј. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1972, 181.

³ Котор је почев од 1420. године чинио саставни део прекоморских посела Венецијанске републике – *Stato da Mar*. Титула тамошњег представника венецијанске власти била је најпре између 1420. и 1480. године „кнез и капетан” (*comes et capitaneus / conte e capitaneo*), а потом од 1480. до 1797. године „ректор и провидур” (*rettore e provveditore*).

У овој збирци претежно се чувају документи писани на пергаменту; они који потичу из периода од почетка XIV века углавном су оригинални дукали које су венецијански намесници при повратку са функције носили са собом назад у Венецију и који су у ову збирку пренети из њихових личних архива.⁴ Ово су једини оригинални которски дукали похрањени у дотичној збирци, док се други чувају у Историјском архиву у Котору, у *Збирци гујлома – дукали и лисџине*.⁵ То наводи на закључак да которски ректори нису били у обавези да добијене дукале врате у Венецију, већ да је то било препуштено њиховој вољи.

Истовремено, у оквиру фонда *Capi del Consiglio dei Dieci*, у серији *Lettere secrete*, у кутији (filza) број 3⁶, чува се наредба главара Већа десеторице упућена наведеном ректору и провидуру, чија је садржина идентична једном од дукала. Међу двама документима постоји подударност и у погледу датума када су начињени, а то је 10. новембар 1537. године.⁷ У истом фонду, у оквиру серије која носи назив *Lettere di Rettori e di altre cariche / Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti*, у кутији број 275, налазе се извештаји, писма и молбе представника венецијанске власти у Котору и Новом. Документе из датог фонда који се односе на Нови објавили су Ловорка Чоралић и Дамир Карбић.⁸ Которски документи припадају периоду од 1500. до 1601. године и, колико нам је познато, до сада нису објављивани. Међу њима се налази пет докумената које је ректор и провидур Мелкиор Микијел упутио главарима Већа десеторице и један, који није упућен директно њима. Од њих су за нашу тему релевантна четири документа, које овом приликом приређујемо, у форми издања с преводом. О њиховим особеностима биће речи у поглављу у којем доносимо документа и преводе.

У даљем тексту осврнућемо се на улогу и значај Већа десеторице у Венецијанској републици, а потом и на шири контекст догађаја у којем су документи настали.

Веће десеторице установљено је 10. јула 1310. године декретом Великог већа, након покушаја организовања завере против тадашњег дужда Пјетра Граденига. Надлежности новооснованог органа биле су најпре ограниченог карактера и тицале су се заштите венецијанске владе од евентуалних преврата. Веће су чинила десеторица редовних чланова, дужд и шесторица његових саветника. Потоња седморица председавала су заседањима Већа.⁹

⁴ “Archivio di Stato di Venezia”, in: *Guida generale degli Archivi di Stato Italiani IV*, Roma 1994, 908.

⁵ *Историјски архив Кошор. Водич кроз архивску грађу*, ред. М. Милошевић, Котор 1977, 268–289.

⁶ ASVe, Capi del Consiglio dei Dieci (=Capi), Lettere secrete, filza 3.

⁷ ASVe, Miscellanea ducali, busta 22, nr. 909; ASVe, Capi, Lettere secrete, filza 3 (10. новембар 1537).

⁸ L. Čoralić, D. Karbić, „Građa za povijest Boke kotorske i budvansko-barskog priobalja u mletačkom Državnom arhivu: Spisi Vijeća desetorice”, *Hrvatsko-crnogorski dodiri/crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine crnogorskog primorja*. Zbornik radova, Zagreb 2009, 611–620; *Pisma i poruke rektora Bara, Ulcinja, Budve i Herceg-Novog*, prii. L. Čoralić, D. Karbić, Zagreb 2009, 5–12.

⁹ A. Da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia – Indice generale, storico, descrittivo ed analitico*, Tomo I, Roma 1937, 52–53.

Од редовних чланова сваког месеца биран је трочлани одбор – *Capi*. Венецијански патрицији су са навршених четрдесет година могли постати већници Десеторице, али су ретко били бирани пре педесете године.¹⁰ Средином XIV века, у настојању да се предупредe и онемогуће аутократске тенденције Већа, установљена је својеврсна помоћна комисија – *Zonta* (лингвистичка варијација од итал. *aggiunta=gogaiūa*, на венецијанском дијалекту). До 1529. године бројала је 20 чланова, а након тога 15. Иако је њихов број умео да варира у различитим околностима, чланови *Zonte* су засигурно били присутни на свим значајним седницама Већа. Углавном су је чинили патрицији који нису успели да буду изабрани у неке друге органе власти Републике.¹¹ *Zonta* се непосредно помиње и у једном од приређених дукала.¹²

Средином XV века новим декретом Великог већа Веће десеторице добија стални карактер. Од тог тренутка оно контролише јавни ред, дипломатске и војне акције, а на тај начин и унутрашњу и спољну политику Венеције. Пораст свеукупне моћи Већа десеторице укључивао је и утицај на прекоморским поседима Републике (*Stato da Mar*). Док су били на функцији, ректори су били дужни да извештавају Веће о дешавањима на територији која им је била поверена, шаљући депеше (*dispacci*) и писма (*lettere*), и о текућим стварима, а и онда када је требало да се консултују око доношења одлука, будући да о највећем броју управних питања нису могли одлучивати самостално.¹³ У том светлу, о порасту утицаја Десеторице на венецијанским прекоморским поседима сведочи интензивна кореспонденција између главара Већа и намесника датих територија, што је између осталог тема овог рада.

Према једном од најновијих научних истраживања и тумачења, Веће десеторице налазило се на челу обавештајне организације Венецијанске републике.¹⁴ Ауторка Јоана Јордану сматра да је Веће, руководећи овим системом, морало унапред, дугорочно и систематски планирати, организовати и повезивати своје подређене којима су поверавани одређени задаци, а у томе је писана комуникација била примарно средство деловања.¹⁵ Од венецијанских намесника очекивало се да прикупљају и прослеђују обавештајне податке у домену својих регуларних дипломатских активности, док су за конкретне шпијунске акције ангажовани авантуристи који су били довољно смели да се, на пример, појаве на Порти током рата против Османског царства и ризикују живот у замену за одређену надокнаду. Венецијанска администрација ове појединце није доживљавала као шпијуне, јер је тај термин имао негативну конотацију, већ као обавештајце који делују у интересу Републике, и у складу са тим их је називала повереницима (*confidenti*). Јордану наводи такође да је средњовековни термин истраживач или извиђач (*exploratore / esploratore*) био ређе у употреби. У документима које приређу-

¹⁰ R. Finlay, *Politics in Renaissance Venice*, London 1980, 126.

¹¹ Исто, 185–190;

¹² ASVe, *Miscellanea ducali*, busta 22, nr. 909.

¹³ B. Arbel, “Venice’s Maritime Empire in the Early Modern Period”, in: *A Companion to Venetian History, 1400–1797*, Leiden–Boston 2013, 154.

¹⁴ I. Iordanou, *Venice’s Secret Service. Organizing Intelligence in the Renaissance*, Oxford 2019.

¹⁵ Исто, 99.

јемо, поред потоњег термина¹⁶ подједнако су заступљене и описне конструкције *persona fidel et prattica / persona pratticha e sufficiente / homeni pratici et sufficienti*¹⁷, што значи да су за обављање осетљивих обавештајних мисија биле тражене верне, искусне и особе достојне таквог задатка. У извештајима которског ректора из маја 1538. године користи се термин *messò* (гласник, слуга, службеник)¹⁸, док је у три наврата, истом ректору и провидуру дукалима наређено да писма за венецијанског баила у Цариграду пошаље по неком од службеника, при чему је употребљен термин *fante*¹⁹. У извештају од 7. јануара Мелкиор Микијел пише о једном драгоману који се упутио у Венецију, а у оном од 25. маја каже да је један чауш допутовао из османске престонице у Црну Гору.²⁰ Обојица се помињу као потенцијални преносиоци обавештајних података. Јордану такође на једном месту помиње нашег которског ректора и провидура, наводећи да је у одговорима Већу десеторице више пута истакао да је послао три обавештајца и да је покушавао да сазна информације о османској флоти и војсци од особе која је стигла из Цариграда у Котор.²¹ Том приликом позива се на последњи у низу докумената које овде приређујемо, тј. Микијелов извештај од 25. маја 1538. године.²²

Као посебно релевантна тема, коју ћемо овом приликом настојати да приближимо читаоцима приређивањем транскрипције и превода докумената, јесте улога Котора као поштанског центра и центра размене обавештајних података између Венеције и Цариграда. Писма и друге врсте докумената слата су из једног у други град на око две недеље, а било је потребно месец дана да стигну на жељену адресу.²³ Рута је подразумевала отприлике дво-недељно копнено путовање између Цариграда и Котора и још толико пловидбе између Бокоторског залива и венецијанске лагуне.²⁴ Венецијанским куририма, углавном са простора Црне Горе, Котор је био редовна станица на путу између двеју престоница.²⁵ Сенат је 1535. године дао овлашћење и одређену своту новца которском племићу Трифуну Драгу како би, зарад организовања поштанског промета између два наведена града, ангажовао шест курира и три барке.²⁶ Те године Котор је постао најзначајније поштанско средиште између Венеције и Цариграда.²⁷ Вести које су у Котор стизале

¹⁶ ASVe, Miscellanea ducali, busta 22, nr. 798; ASVe, Capi, Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti (=Dispacci dei rettori), busta 275, nr. 96, 97.

¹⁷ ASVe, Miscellanea ducali, busta 22, nr. 799, 909; ASVe, Capi, Dispacci dei rettori, busta 275, nr. 96, 97.

¹⁸ ASVe, Capi, Dispacci dei rettori, busta 275, nr. 99, 100.

¹⁹ ASVe, Miscellanea ducali, busta 22, бр. 793, 795, 799; G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1829, 260, s.v. *fante*.

²⁰ ASVe, Capi, Dispacci dei rettori, busta 275, бр. 97, 100.

²¹ I. Iordanou, *Venice's Secret Service*, 169.

²² Исто, 169; ASVe, Capi, Dispacci dei rettori, busta 275, бр. 100.

²³ P. Sardella, *Nouvelles et spéculations à Venise au début du XVIe siècle*, Paris 1948, 56.

²⁴ I. Iordanou, *Venice's Secret Service*, 98.

²⁵ L. De Zanche, "Tra Costantinopoli e Venezia. Dispacci di Stato e lettere di mercanti dal Basso Medioevo alla caduta della Serenissima", *Quaderni di Storia Postale* 25, Prato 2000, 45–46.

²⁶ Исто, 50–51; A. Molnár, „Kavaljer Franjo Bolica (+1653): kotorski patricij na radjelnici između Rima, Mletaka i Balkana”, *Историјски записи* 93, 1–2 (2020), 113.

²⁷ L. De Zanche, "Tra Costantinopoli e Venezia", 50–51; A. Molnár, „Kavaljer Franjo Bolica”, 113.

из османске престонице и из унутрашњости Балканског полуострва пренешене су до Крфа посебним фрегатама, које су биле намењене само овој сврси.²⁸ Претпостављамо да се паралела може направити са једним податком који проналазимо у последњем извештају Мелкиора Микијела од 25. маја 1538. године, у којем ректор пише да је кнезу Сплита послао извесно обавештење „поштанском фрегатом” (*fregata a posta*).²⁹

Освајање Туниса од стране римско-немачког цара Карла V подстакло је француског краља Франсоа I и османског султана Сулејмана I да у фебруару 1536. године против њега склопе савез. Договор је подразумевао напад на Италију са севера и југа, до потпуног потискивања цара са Апенинског полуострва.³⁰ Почетком 1537. године у Венецију долази представник Османског царства Јунус-бег, који саопштава Републици да се од ње очекује да напусти дотадашњи неутрални став и определи се за једну од сукобљених страна. Пошто није желела да ремети тешко успостављене пријатељске односе са Османским царством, Венеција је дала одричан одговор османском представнику. Највећи успех султана у сукобу са Карлом V било је заузимање Клиса 12. марта 1537, последњег хабзбуршког упоришта са излазом на источну јадранску обалу, који је представљао и штит Сплита. Због једног инцидента Сплићана, иначе венецијанских поданика, против Турака, у тренутку искрцавања хабзбуршке војске Република Св. Марка је одмах желела да се преко свог баила у Цариграду извини султану, наводећи да је Сенат најстроже забранио својим поданицима да се на било који начин ангажују у сукобу између цара и султана.³¹ Порта је ипак наставила да смишља начине како да увуче Венецију у рат, те је венецијанским трговцима који су пословали у османској престоници одузета имовина, а у водама Кипра и у александријској луци заплена су два венецијанска брода.³²

У једном од приређених дукала, који је начињен у Венецији 29. јула 1537. године, налази се између осталог податак да је османска флота 10. јула стигла у Валону.³³ У то време је у водама Отрантских врата ђеновљански кондотијер Андреа Дорија ометао кретање османске флоте.³⁴ На тако уском и у датом тренутку веома прометном делу мора, у којем су се налазиле стотине ратних пловила, долазило је до великог броја инцидента између венецијанске и османске флоте, чије државе и даље формално нису биле у рату.³⁵ Турска флота је напала Апулију (*Puglia*) на простору јужно од Отранта и

²⁸ В. Arbel, “Venice’s Maritime Empire”, 227 и напомена бр. 409.

²⁹ ASVe, Capi, Dispacci dei rettori, busta 275, nr. 100.

³⁰ E. Garnier, *L’Alliance impie. François Ier et Soliman le Magnifique contre Charles Quint (1529–1547)*, Paris 2008, 107–108.

³¹ Г. Станојевић, *Јуџословенске земље у млејачко-џурским рајновима XVI–XVIII века*, Београд 1970, 53.

³² P. Paruta, *Historia Vinetiana. Degl’Istorici delle cose veneziane, i quali hanno scritto per pubblico decreto*, III, Venezia 1718, 657.

³³ ASVe, Miscellanea ducali, busta 22, nr. 798 (29. јул 1537).

³⁴ M. Argentini, *La Guerra turco veneziana 1537–1540. La stretta di due imperi sulla Serenissima* (необјављен мастер рад израђен на Универзитету Ca’ Foscari у школској 2020/2021. години), 27.

³⁵ P. Paruta, *Historia Vinetiana*, 683–690; E. Garnier, *L’Alliance impie*, 131–135.

освојила град Кастро, где је дошло до инцидента са венецијанском флотом.³⁶ Овај инцидент послужио је султану Сулејману као изговор да након повлачења флоте из Апулије нареди искрцавање на Крф, који је био венецијански посед, 26. августа 1537. године. Иако већина дукала које приређујемо има истордну тематику – достављање писама и упутстава за венецијанског баила у Цариграду Ђакомо Канала³⁷ преко Котора, ипак је онај упућен само два дана након османског искрцавања на Крфу привукао нарочиту пажњу.³⁸ О деликатној ситуацији у којој се Република тада налазила, као и о потреби да што пре сазна какви се планови праве на Порти, сведочи једна интересантна кратка форма, којом се од которског ректора тражило да се одређени писани прилози за баила пошаљу „сместа, сместа, сместа” (*subito subito subito*).³⁹

У складу са новонасталим ратним стањем према Османском царству, венецијанска војска је крајем септембра напала Скрадин и Обровац. Након краћег отпора, Скрадин је желео да се преда, под условом да Турци могу несметано да напусте град. У наредним месецима, иако пуна неповерења према римско-немачком цару у вези са склапањем хришћанског савеза против Османлија, будући да он више није имао територије на источној обали Јадрана које су могле бити нападнуте, Венеција ипак остварује одређену дипломатску активност зарад остварења поменутог циља.⁴⁰ Она се посветила покушајима очувања својих прекоморских поседа који су се нашли на удару. Због потребе да власт буде што упућенија у ратне намере османског двора, которски ректор у зиму 1538. године (6. и 7. јануара) шаље два извештаја главарима Већа десеторице. У првом извештају пише да је у Цариград (у венецијанским изворима доследно навођен као Константинопољ) послао две особе, којима је дао инструкције, и да намерава ускоро да пошаље још једну. У другом пак изражава извесне сумње према једном драгоману (тумач, преводилац) који је из Цариграда свратио у Котор и потом наставио пут за Венецију, а Сињорију обавештава и да се султан о Републици и њеним плановима информише преко Дубровчана.⁴¹ Око месец дана након извештаја которског ректора, у фебруару 1538. године, у Риму је склопљен хришћански савез „Света лига”. Венецијанска република, Свето римско царство и Света столица, договорили су се да окупе велику флоту и војску.⁴² У појединости формирања и деловања савеза нећемо залазити, будући да то није од значаја за нашу тему и излази из хронолошког оквира докумената које приређујемо. Средином априла 1538. Османлије су појачале притисак у Далмацији, нападом босанског санџак-бега Хусрева на околину Задра. Без већих тешкоћа заузеле су Надин и Врану.⁴³ Један од већих успеха хришћанског

³⁶ P. Paruta, *Historia Vinetiana*, 687–690.

³⁷ Ђакомо Канал именован је за баила у Истанбулу октобра 1536. године. Требало је да дође на место Николе Ђустинијана и да настоји да очува мир са Османским царством: доступно на: <https://www.treccani.it/enciclopedia/giacomo-canal/Dizionario-Biografico/> (приступљено 1. 4. 2023).

³⁸ ASVe, *Miscellanea ducali*, busta 22, nr. 799 (28. август 1537).

³⁹ Исто.

⁴⁰ Г. Станојевић, *Југословенске земље*, 54.

⁴¹ ASVe, *Capì*, *Dispacci dei rettori*, busta 275, nr. 96, 97.

⁴² *Историја Црне Горе*, III, том 1, Титоград 1975, 47–48, Г. Станојевић, *Југословенске земље*, 55.

⁴³ Г. Станојевић, *Југословенске земље*, 55.

савеза на Јадрану догодио се у октобру 1538. године, када је шпанско-венецијанска флота заузела град Нови на улазу у Бококоторски залив.⁴⁴ Ипак, за мање од годину дана Нови се поново нашао у османским рукама, тако што га је 7. августа 1539. године повратила флота коју је предводио Хајредин Барбароса. Рат је потрајао до 1540, а мировни уговор између Венеције и Османског царства потписан је 2. октобра исте године. Било је предвиђено да се Венецији врате Надин и Врана, чему се Република безуспешно посвећивала у годинама које су уследиле, док је за потребе успостављања мира била принуђена да поклони Османском царству велике количине цекина.⁴⁵

ЗАХВАЛНИЦА

Текст је резултат истраживања које је спроведено захваљујући стипендији Министарства спољних послова и међународне сарадње Владе Италије (МАЕСИ), током академских година 2021/2022. и 2022/2023.

ДОКУМЕНТИ: ИЗДАЊА И ПРЕВОДИ

С обзиром на то да сви дукали имају идентичну уводну формулу обраћања которском ректору и провидуру (интитулација и инскрипција), она ће бити дата заједно са преводом само на једном месту у тексту.⁴⁶ Сви дукали, разуме се, садрже и исту формулу записивања места и датума настанка документа, али будући да је у питању краћа форма од уводне и да се ради о различитим датумима, она ће бити наведена у целости на крају сваког приређеног документа, као и у склопу превода. На полеђини свих докумената налази се и белешка у којој је назначено коме је документ упућен: *Nobili et sapienti viro Melchiori Michael(i) rectori et provisoro Cathari* (Племенитом и мудрому мужу Мелкиору Микијелу, ректору и провидуру Котора). На полеђини се налази и белешка о датуму пријема документа у Котору, као и врло кратак опис садржаја документа. Ове белешке биће приређене и преведене заједно са документима. Први у низу приређених дукала оштећен је на месту завршне формуле места (дуждевска палата) и датума настанка. Ипак, већ наредни дукал посредно указује на датум настанка претходног.⁴⁷

Од четири извештаја которског ректора и провидура упућена Већу десеторице, које овом приликом приређујемо, два су начињена у јануару, а два у мају 1538. године. Интересантно је да су документи настали у јануару датирани 1538. годином, што није у складу са календаром који је био заступљен у Републици Св. Марка.⁴⁸ Вероватно је на источној обали Јадранског мора, или можда само у Котору, био у употреби локални стил датирања

⁴⁴ Исто, 57.

⁴⁵ Исто, 61, 66.

⁴⁶ Једина разлика која се може запазити у уводним формулама јесте донекле различито писање презимена которског ректора: *Michaeli/Michaeli/Michael*.

⁴⁷ Видети документе назначене бројевима 1 и 2.

⁴⁸ Видети напомену бр. 2.

(божићни стил), са дугом традицијом, различитом од венецијанске.⁴⁹ Ипак, на једном од два јануарска документа очувана је и јасно видљива белешка на полеђини у којој су датум слања из Котора и датум приспећа документа у Венецију (7. јануар и 19. фебруар) заведени 1537. годином и тиме „враћени” венецијанском рачунању времена.⁵⁰

Документи које на овом месту приређујемо веома су значајни за разумевање улоге града Котора као поштанског центра источне обале Јадранског мора, нарочито важног као сигурне успутне станице за писану комуникацију која се одвијала између Венеције и Цариграда. Такође, документи пружају увид у начин на који је један намесник Републике, односно которски ректор и провидур активно доприносио обавештајној делатности коју је организовало Веће десетолице.

1.

Andreas Gritti Dei gratia Dux Venetiarum et cetera. Nobili et sapienti viro Melchiori Michaeli de suo mandato Rectori et Provisori Cathari, fideli dilecto, salutem et dilectionis affectum. Vi mandamo cum queste la commission del diletto nobel nostro Iacomo da Canal va Baylo a Constantinopoli, al qual essendo anchor de li darete essa commissione, qual è nell'alligato plico, quando veramente el fosse partito li espedirete subito uno de quelli fanti driedo che gli la porti fino dove el sera, se ben l'andasse fino a Constantinopoli admonendo esso fante ad usar ogni diligentia per andar con prestezza ulterius ne è sta fatto a saper che li patroni et homeni delli bregantini usano pochissima diligentia nel [...] in qua[...] [...]no sta (?) veduti in terra, et [...]

На полеђини: *Recepta die primo 1537 da uno secretario de la Signoria de Ragusi cussi aperta cum il bollo tagliato per esser la intercepta insiema cum altre litere dela Illustrissima Signoria dal arzivescovo de Ragusi in compagnia de uno [...]*

ASVe, Miscellanea ducali ed atti diplomatici, busta 22, nr. 795

Андреа Грити, милошћу Бојжом дужд Венеције и тако даље... Племенитом и мудрому мужу Мелкиору Микијелу, по његовом овлашћењу ректору и провидуру Котора, драгом, верном, [упућујем] поздрав и осећање наклоности. Шаљемо вам заједно са овим писмом упутство⁵¹ за нашег вољеног племенитог Ђакома Канала, који је упућен за баила у Константинопољу. Њему

⁴⁹ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 180. Према божићном стилу година је почињала 25. децембра.

⁵⁰ ASVe, Capi, Dispacci dei rettori, busta 275, nr. 97.

⁵¹ *Commission(e)* је назив документа који је садржао обавезе и права којих су венецијански намесници морали да се придржавају приликом обављања функције или конкретног задатка: A. Da Mosto, *L'Archivio di Stato di Venezia* Tomo I, 9. О поменутиим правима и обавезама ректора видети: M. O'Connell, *Men of Empire. Power and negotiation in Venice's Maritime State*, Baltimore 2009, 60–61. О упутствима за ректоре у комунама на источној обали Јадрана: *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria e Dalmazia (1289–1361)*, ed. A. Rizzi, Roma 2015; *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria (1382–1547)*, ed. A. Rizzi, Roma 2017; *Le commissioni ducali ai rettori della Dalmazia (1409–1514)*, ed. Alessandra Rizzi, Roma 2018.

ћете, ако је још увек тамо [у Котору], дати ово упутство, које је у приложеној коверти, а ако је пак отишао, пошаљите одмах за њим коверту по једном од оних слугу, с налогом да му је он однесе до места где се [Канал] налази, макар ишао све до Константинопоља. Опоменућете га да се труди да иде брзо, затим да му се стави на знање да су патрони и људи на бригантинима⁵² немарни [...]

На полеђини: Примљено дана првог јула 1537. године, од једног секретара дубровачких власти, овако отворено са преломљеним печатом, јер је било пресретнуто са другим писмима пресветле Сињорије од стране дубровачког архиепископа заједно са једним [...]

2.

[интитулација и инскрипција]⁵³ Con le nostre de 29. del preterito vi mandassemo uno plico di nostre per Constantinopoli à li bayli Canal et Iustinian, nel qual era la commission al Canal et littere di credenza, et perche ne havete mandà littere del preditto baylo Canal da Novo Bazar de 18. zugno, per le qual ne significarete, che l' haverà de libera expettar in quel loco la commission sua, dubitando nui che quella vi habbiamo mandata con le preditte nostre de 29. non sia andata de longo à Constantinopoli, l' habbiamo fatta triplicar insieme con le littere di credenza, et il tuto è nel alligato mazzo. Et vi commettemo che le dobbiate mandar subito per uno de quelli fanti à Novo Bazar, over dove si attroverà ditto ser Giacomo, talmente che l' possi haver la commission sua con presteza, et de la mission ne darete aviso, usando ogni possibel diligentia, acciò el preditto baylo habbi il mazzo alligato, che è la commission soa, come predicemo.

Datum in nostro Ducali palatio, die vi Julii, indictione decima MDXXXVII.

На полеђини: Recepte die xiii Julii 1537 cum literis Bayli Canalis.

ASVe, Miscellanea ducali ed atti diplomatici, busta 22, nr. 793.

Са нашим писмима од 29. прошлог [месеца] послали смо вам једну нашу коверту за Константинопољ за баиле Канала и Ђустинијана, у којој су били упутство за Канала и веровна писма. Пошто сте нам послали писма претходно реченог баила Канала упућена из Новог Пазара од 18. јуна, којим нам јављате да је одлучио да у том месту [Новом Пазару] сачека своје упутство, а будући да се ми прибојавамо да је оно [упутство] које смо послали са нашим претходно наведеним писмима од 29. одавно приспело у Константинопољ, дали смо да се [упутство] начини у још три примерка, заједно са веровним писмима, и све се налази у приложеном свежњу. Поверавамо вам да их одмах пошаљете у Нови Пазар по једном од тих слугу, односно тамо где се налази речени господин Ђакомо, како би што пре могао да добије своје упутство, а о мисији ћете нас известити, трудећи се марљиво да баило добије приложени свежањ, у којем је упутство за њега, као што смо раније навели.

⁵² *Бриантиин* је врста једрењака са два масивна јарбола и четвртастим једрима.

⁵³ Погледати документ назначен бројем 1. Иста се интитулација и инскрипција јавља и у документима бр. 3–5.

Дато у нашој дуждевској палати, дана 6. јула, индикта 10, 1537. године.
На полеђини: Примљено дана 13. јула 1537, са писмима за баила Канала.

3.

[интитулација и инскрипција] Questa mattina ne sono state rese le lettere vostre di 18, per le quale aspettavamo di intendere alcuna nova dell'armata turchescha, essendo essa gionta alli 10 alla Vallona, et anchora che ne scrivete haver mandato vostri exploratori, non di meno vi dicemo, che dobbiate ad ogni modo mandarne degl'altri, et far usar diligentia si che siate ben avisato di ogni moto di essa armata scrivendo immediatamente il tutto particolarmente di tempo in tempo.

Data in nostro Ducali palatio, die xxviii Julii, indictione decima MDXXXVII.

На полеђини: Recepte die iiii Augusti 1537, che si mandino exploratori in diligentia.

ASVe, Miscellanea ducali ed atti diplomatici, busta 22, nr. 798.

Овог јутра достављена су ваша писма од 18. [јула], из којих смо очекивали да чујемо неку новост о турској флоти, будући да је 10. стигла у Валону, и још да напишете да сте послали ваше обавештајце. Стога вам кажемо, да у сваком случају морате послати друге обавештајце, као и то да морате користите сву марљивост да бисте били добро обавештени о сваком покрету ове [турске] флоте, пишући о свему без одлагања, са појединостима како се шта [ново] буде дешавало.

Дато у нашој дуждевској палати, дана 29. јула, индикта 10, 1537. године.

На полеђини: Примљено дана 4. августа 1537; да се марљиво пошаљу обавештајци.

4.

[интитулација и инскрипција] Vi mandamo le alligatti al baylo nostro Canal le quale desideramo che pervengino in man sue con ogni prestezza, vi commetteremo pero che gelle⁵⁴ le dobiate expedir subito subito subito, per uno di quelli fanti che sia pratico et sufficiente, admonendolo a non perder tempo nel camino, ma (?) che vadi con ogni possibel prestezza, dandove avviso della missione.

Datum in nostro Ducali palatio, die xxviii Augusti, indictione decima MDXXXVII.

На полеђини: Recepte die 9 septembri 1537, circa la espedition dille litere al baylo Canal.

ASVe, Miscellanea ducali ed atti diplomatici, busta 22, nr. 799.

Шаљемо вам прилоге за нашег баила Канала. Желимо да што пре дођу у његове руке, те вас стога обавезујемо да их сместа, сместа, сместа поша-

⁵⁴ Gelle = quelle.

љете по једном искусном и достојном слуги, опомињући га да не губи време у путу, већ да иде што је могуће брже и да Вас обавештава о мисији.

Дато у нашој дуждевској палати, дана 28. августа, индикта 10, 1537. године.

На полеђини: Примљено дана 9. септембра 1537; о слању писама баилу Каналу.

5.

[интитулација и инскрипција] Essendo a proposito del Stato nostro intender le occorrentie del Turco, li preparamenti che l fa, qual orator si ritrova alla Porta et di Franza et di altri christiani, habiamo statuito farvi le presenti con il Consiglio nostro di X et Zonta, commettendovi con il stesso Consiglio che potendo ritrovar qualche persona fidel et pratica, debbiat mandar et uno et più alla Porta del Turco, che non sapia del l'altro, con ordine di intender li andamenti turcheschi così da mar, come da terra, parlar, potendo, con baylo Canal, et riportarvi quanto più el potra di quelle occorrentie, et tutto quello el vedera et intendera che sia degno di intelligentia nostra, dandogli per sue spese et fatica quanto vi parera ragionevole, et quanto el vi riporterà subito dinotarete alli Capi del prefato Consiglio nostro di X ponendo voi in questa executione ogni diligentia, della quale mediate la virtù vostra, molto ne promettemo, advertendo che quello mandarne faccia lo effetto di esser stato alla Porta saria che siate accorto, et il più certo segno di esser stato alla Porta saria di portar fede, potendo dal baylo Canal et del receiver delle presenti date aviso alli ditti Capi.

Datum in nostro Ducali palatio, die x Novembris, indictione decima MDXXXVII.

На полеђини: Recepte die 15 Decembris 1537, circa exploratores mittantur Constantinopoli.

ASVe, Miscellanea ducali ed atti diplomatici, busta 22, nr. 909.

Пошто је на корист нашој држави да сазна шта се догађа код султана, о припремама које врши, као и то који посланик се налази на Порти, како из Француске тако и других хришћана, те смо, са нашим Већем десеторице и Зонтом, одредили да вам поверимо са истим Већем да, када будете могли, нађете неколико оданих и искусних особа, једну и више; њих треба да пошаљете на султанову Порту, тако да једна за другу не знају, с наредбом да дочују о турским кретањима, како морем тако и копном и да, уколико буду у могућности, разговарају са баилом Каналом и пренесу Вам што више о тим дешавањима и свему ономе што ће видети и чути, а о чему треба да будемо обавештени; за то ћете им, на име трошкова и труда, дати онолико колико Вам се буде чинило разумним. Оно о чему Вас дотични [обавештајац] буде известио, одмах ћете проследити поглаварима реченог нашег Већа десеторице. Уложите сву марљивост у извршење овога [посла], од којег због ваше вештине много очекујемо, а скрећемо пажњу да имате у виду да онај кога пошаљете назначи ако је био на Порти, а најизвеснији знак да је био на Порти

био би да носи веру [веровно писмо], по могућству од баила Канала. Да о пријему овога обавестите речене главаре [Већа Десеторице].

Дато у нашој дуждевској палати, дана 10. новембра, индикта 10, 1537. године.

На полеђини: Примљено дана 15. децембра 1537; о слању обавештајаца у Константинопољ.

6.

Excellentissimi domini, alli xvii dil preterito dinotai à vostre Signorie il receiver de sue litere in matheria delli esploratori havea a mandar a Constantinopoli de ordine suo hora parmi conveniente significarli che in questi giorni ho expedito per Constantinopoli dui homeni pratici et sufficienti, uno parte de qui alli xxii, e l'altro alli xxx del preterito, li quali hanno havuto da me tutte quelle bone instruttioni et arricordi si conviene per la intelligentia dille S[ignorie] v[ostr]e delli preparamenti de campi et armate del Turcho e di quanto vedera et intendera si nel andar come rittorno e de quelli ambasciatori Cristiani che si attroverano alla Porta cum bon ordine de riportarmi segno e fede che siano stati alla Porta. Non restaro possendo mandarne anchora uno, et fin qualche giorno espedirlo cum li i stessi documenti, dandone avviso a vostra Signorie excellentissime. Nelle cui gratia sempre mi racomando.

Di Catharo alli 6 di genaro MDXXXVIII.

Melchior Michael rector et provisor Cathari.

На полеђини: белешка је постојала, али је избледела и сада је практично нечитљива

Excellentissimis dominis capitibus Illustrissimi et Excellentissimi Consilii Decem, dominis observandissimis.

ASVe, Capi del Consiglio dei Dieci, Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti, busta 275, nr. 96.

Преузвишена господе, 17. дана прошлог месеца дао сам на знање вашем господству да сам примио ваша писма, на тему извиђача, које сам имао послати у Константинопољ према вашем наређењу. Сада ми се чини погодним да обзнаним да сам ових дана послао у Константинопољ две искусне и достојне особе. Једна је пошла одавде 22, а друга 30. претходног месеца. Од мене су добили сва она ваљана упутства и подсетнике о томе како приличи да ваше господство буде обавештено о припремама султанових табора и флоте, о ономе што ће видети и чути, како у одласку тако и у повратку, као и [о ономе што буду могли да сазнају] од оних хришћанских посланика који се налазе на Порти. Дао сам и ваљано наређење да ми пренесу знак и сведочанство да су били на Порти. Не могавши тада да пошаљем још једног, у року од неколико дана послаћу га са истим документима, о чему ћу обавестити ваше преузвишено господство, чијој се милости увек препоручујем.

Из Котора, 6. јануара 1538. године.

Мелкиор Микијел, ректор и провидур Котора.

На полеђини: Преузвишеној господи, поглаварима пресветлог и преузвишеног Већа десеторице, господи најпоштованијој.

7.

Excellentissimi domini, debito mio è star vigilante in tutte le cose che concernono il bene di quel stato illustrissimo et non esser parco in dar quelli avvisi che mi pareno necessari e degni dilla intelligentia di vostra Signoria excellentissima le qual poi li metterano in quel costrutto che li parera. Heri cum bragantin de Dragi parti de qui uno nominato Zenosino dragoman dilla nation veneta il qual veniva di Constantinopoli et portava litere alla Illustrissima Signoria dil Magnifico baylo Canal. Costui è rallenato in pera da pueritia et benche'l sia Cristiano non voglio perho creder chel non porti più affettione alle cose turchesche, che a quelle dilla Illustrissima Signoria. Questo mi lo fa creder perche la sera che'l si parti de qui cenando e raggionando in algune cose si scoppriva et si manifestava inclinato alle cose dil Turcho et perche nel partir suo disse che dovendo esser pace el tornerebbe a casa e durante la guerra el rimanirebbe de li. Cosa che mi fecer dubitar di quello che intendera vostra Signoria perche non mi par conveniente ne raggionevole che essendo rallevalo in Pera et havendo tutto il suo de li e trovandosi in quel bon credito che'l è apresso Turchi, el vogli abandonar il suo nido per rimanir a Venetia. Ma sera ben credibile che'l vengi dalla Porta ben instrutto e che sel sortira la pace el rittorni a casa e stante la guerra el rimangi de li explorator dille cose di quel illustrissimo dominio come persona praticcha e sufficiente. Perho vennendo occasione che'l ditto Zenosino rimanesse de li vostre Signorie excellentissime sara previsate. Questo discorso ho fatto io causato dal amor e gelosia grande dille cose di quel illustrissimo stato e tal qual è l'ho voluto significar a vostra Signoria, le qual lo tenira in quel conto li parera havendo sempre rrellatione al bon voler mio.

Non mi è parso anchora tacar alle prefata vostra Excellentissima Signoria che il Turcho non può da banda alcuna ne da mar ne da terra esser meglio avvistato et più facilmente dille cose di quel stato illustrissimo che per via et mano de Ragusei, li quali de continuo sono de li et ogni giorno espediscono bragantini per Ragusi et per mezo suo può haver notitia particular di ogni moto. Perho essendo offitio mio, come ho preditto dar dar notitia a nostre Signorie non ho voluto manchar, accioche quelle poi cum la sapientia sua faccino quella provision che li parera convenirsi.

Delle cui bone gratie sempre mi raccomando.

Di Catharo alli 7 di genaro MDXXXVIII.

Melchior Michael rector et provisor Cathari.

На полеђини: 1537, die 7 Januarii, recepte 19 Februarii.

Catharum de Zenesino veniente Venetias suspecto ne sit explorator; item de Raguseis ad hoc ipsum.

Illustrissimis et Excellentissimis dominis capitibus Illustrissimi Consilii Decem, dominis observandissimis.

ASVe, Capi del Consiglio dei Dieci, Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti, busta 275, nr. 97.

Преузвишена господо, моја дужност је да будем на опрезу у свим стварима које се тичу добробити ове пресветле државе и да не будем штедљив у пружању оних обавештења која ми се чине неопходним и достојним знања вашег преузвишеног господства, којима ћете потом дати оно значење које се вама чини прикладним. Јуче је бригантином Драгових кренуо одавде један угледни Зеносино, драгоман, венецијански грађанин, који је дошао из Константинопоља и носио писма вашем пресветлом господству од величанственог баила Канала. Он је одрастао у Пери⁵⁵ и иако је хришћанин, склон сам, међутим, да поверујем да поседује више наклоности према турским интересима него према интересима пресветлог господства. У ово верујем, јер је током вечери уочи поласка одавде, обедујући и расправљајући о неким темама, открио и показао да је наклоњен султану, као и зато што је на поласку рекао да је мир неопходан да би се он вратио кући, а током рата би остао тамо [у Венецији]. Оно што ме наводи на сумњу у оно што ће [од њега] чути ваше господство јесте то што ми се не чини разумним, нити прикладним да би он, будући да је одрастао у Пери и има све своје тамо, и уживајући притом поверење Турака, имао [разлога] да напусти своју средину⁵⁶ да би остао у Венецији. Али је опет сасвим вероватно да са Порте долази добро упућен и да ће се, уколико се постигне мир, вратити кући и након рата остати тамо [у Пери] као извиђач у корист интереса те пресветле владе, као искусна и достојна особа. Зато, у случају да речени Зеносино остане тамо [у Венецији], нека ваша преузвишена господства буду унапред упућена. Ово сам изложио, подстакнут љубављу и приврженошћу према интересима те пресветле државе. Желео сам да дам на знање Вашем господству онако како јесте, а о чему ћете Ви заузети мишљење какво вам се буде чинило одговарајућим, рачунајући увек на моју добру вољу.

Не бих да вашем преузвишеном господству прећутим ни то, да се султан, ни са једне стране, ни с мора ни с копна, не може боље и лакше информисати о пословима те пресветле државе, него преко Дубровчана, који су стално тамо [у Константинопољу] и сваког дана шаљу бригантине за Дубровник, и њиховим посредством [султан] може бити детаљно упућен у сваки покрет [Венеције]. Будући да је то мој посао, као што сам претходно рекао, нисам желео да пропустим да известим ваше господство, тако да, након тога, вашом мудрошћу можете донети меру која Вам се чини одговарајућом.

Чијој се доброј милости увек препоручујем.

Из Котора, 7. јануара 1538. године.

Мелкиор Микијел, ректор и провидур Котора.

На полеђини: 1537, дана 7. јануара, примљено 19. фебруара.

Из Котора, о Зеносину који долази у Венецију и сумња се да је шпијун; такође и о Дубровчанима из истог разлога.

Пресветлој и Преузвишеној господи поглаварима пресветлог и Већа десеторице, господи најпоштованијој.

⁵⁵ Пера (Галата) је четврт у Цариграду, на северној обали Златног рога.

⁵⁶ У документу је употребљена реч *nido*, што у дословном преводу значи *гнездо*.

8.

Excellentissimi domini, In questo giorno da messer Zuan Boliza, nepote dil spettabile et fidelissimo di vostre Signorie, domino Nicolo Drago, si ha lettere da Ragusi ad esso domino Nicolo, il qual li lasso ordine che de tutti li avvisi da Constantinopoli cum diligentia certificato li dovesse dar notitia si come vostre Signorie per sue me imposero et come è il desiderio suo. Scrive che alli dui dil presente giunse a Ragusi uno messo di Constantinopoli venuto in giorni xxi. Il primo messo riporta che insino alli nove dil passato erano uscite dil stretto settanta gallie e che di giorno in giorno ne erano per uscir ottanta. Lo exercito si preparava ma che non giudicava dovesse essere troppo grosso et giudacavasi che'l faria la volta de Ongaria. Scrive etiam haversi nova che'l soffi in Tauris faceva butar grande artiglierie et che il Chayrbeg havea havuto licentia di andar over mandar in India trenta velle, le qual si attrovavano nel Mar rosso. Et questo e quanto riporta il primo messo che giunse alli ii. Quello veramente che giunse alli 6 dice che il Turcho questo anno non è per uscir de Constantinopoli perche si diceva che'l haveva impaccio dal Soffi. Ma che la massa dil exercito si faceva in Constantinopoli et era destinato per Ongaria, passando le fiumare Sava e Drava capitano il Beglerbeg dilla Romania et che inanti il partir suo cum certezza erano uscite fuor dil stretto cento e trenta velle, le qual cum il resto dill'armata che dovea uscir saranno in tutto da dusento velle e che questa armata era per la guarda dil stretto, per quanto ditto messo refferiva dicendo et che'l soffi faceva butar artiglierie assai et faceva preparamenti grandi, la qual cosa par che conferma il ditto del primo messo giunto alli do nel suo rittorno dice haver veduto grande numero de artiglierie a Cladovo e B[i]din et similmente di polvere, carri carrichi di vitovaglie, orzi per cavalli et altre munitioni et preparamenti per lo essercito et è confermato dal ditto messo la cosa dille 30 velle per India. Questi sono li avvisi havuti da Ragusi li quali mi è parso presentarli a vostre Signorie excellentissime in iuxta li ordini sui. Alli ii dil presente li significai haver espedito a Constantinopoli Giuriz Bogdanovich per intender et esplorar le cose turchesche et hoggi ho espedito Radischo diacona da Gnegussi cum il mezo dil ditto D[omino] Nicolo Drago informato di quanto si conviene et questo è quel messo che vostre Excellentie mi scrive che potendolo havere lo mandasse havendoli parso il riporto suo molto verisimile: ~Non voglio restar di far intender a quel illustrissimo dominio che questi soldati sono molto mal contenti in grandissima necessità senza danari pur stavano al quanto consolati credendo che il magnifico successor mio dovesse esser qui inanti Pasqua cum tre page al meno, ma essendo sta avvisati che insino alli 26 dil passsto sua Magnificentia non era partita di Venetia sono in estrema disperatione. Mi pare à questi tempi essere cosa più che necessaria tenir li soldati ben contenti, perho quanto più presto sia possibile per l'amor di d[io] non se li manchi et non si metta le cose in perhicolo. Piacera à vostre Excellentie far dar à domino Triphone Drago vinti tre ducati per tanti exborsati qui per d[omino] Nicolo suo fratello alli prefati due messi. Computati ducati diece dati al primo expedito alli 2 et ducati sette per spese fatte nelli bregantini che sono andati su e giù per Ragusi in più volte a tuor le nove scritte a vostre Signorie, alle qual me ricomando, pregando quel dominio illustrissimo cum la solita reverentia mia vogli far provisione che io habbi successor a questo mio regimento.

Di Catharo, alli viii maggio MDXXXVIII.
 Marchio (!) Michiel rettor e providitor di Catharo.
 На полеђини: 8 Maii 1538, recepte 18 ditti.

Catharum scribit nonnulla de rebus Turcarum habita ex Ragusio. Petit instanter ut mittantur pecunie pro solutione illorum peditum quos dicit esse in magna desperatione. Addit pecunias dandas[...] Triphoni Drago pro totidem expensis a Nicolo eius fratris.

Excellentissimis dominis capitibus Illustrissimi Consilii Decem, dominis plurimis observandissimis.

ASVe, Capi del Consiglio dei Dieci, Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti, busta 275, nr. 99.

Преузвишена господо, данас сам од господина Ивана Болице, нећака господина Николе Драга, цењеног и највернијег [поданика] вашег господства, добио писма из Дубровника за тог господина Николу. Он му је наредио да [ме] о свим вестима из Константинопоља, пажљиво потврђеним, [Болица] мора информисати, за шта су ваша господства мени дала задатак, а што је његова [Драгова] жеља.

У писму пише да је другог дана садашњег [месеца] у Дубровник дошао један гласник из Константинопоља, стигавши за 22 дана, а исто тако други гласник који је дошао шестог, стигавши за 21 дан. Први гласник извештава да је до 9. прошлог [месеца] 70 галија испловило из мореуза и да је питање дана када би требало да исплови [још] 80, да се војска припремала, али да је проценио да неће нужно бити веома велика и да сматра да ће бити усмерена ка Угарској. Пише такође да је сазнао новост да је персијски владар⁵⁷ у Табризу⁵⁸ дао да се изнесе велика количина артиљерије и да Хајир-бег има дозволу да иде, то јест, да пошаље у Индију⁵⁹ 30 једрењака који се налазе у Црвеном мору. Толико извештава први гласник који је стигао другог [у месецу]. Онај пак који је стигао шестог каже да ове године султан тешко да ће напуштати Константинопољ, јер се говорило да је био осрамоћен од стране персијског владара. Ипак, главнина војске формирала се у Константинопољу и била је упућена за Угарску, тако што је капетан, беглербег Румелије, пре-

⁵⁷ У документу се наводи као *Soffi*, а односи се на сафавидског шаха Тахмаспа I, који је Персијом владао од 1524. до 1576. године.

⁵⁸ Табриз се налази у данашњем Ирану, на простору покрајине Источни Азербејџан. Овај град био је престоница сафавидске Персије 1501–1555. Османска војска заузела је Табриз 1534. године, али су га Сафавиди брзо повратили. Две државе су биле у сукобу више векова, а рат који је трајао од 1532. до 1555. године завршен је миром у Амасији. *Историја Османској царства*, прир. Р. Мантран, Београд 2002, 184.

⁵⁹ Помен Индије сведочи о припремама за сукоб са Португалцима у луци Дну, у области Гуџарат у Индији. Видети: S. Özbaran, “The Ottoman Turks and the Portuguese in the Persian Gulf, 1534–1581”, *Journal of Asian History* 6/1 (1972), 58–60. Особа под именом Хајир-бег (Науг-бег) била је намесник Египта од 1517. до 1522. године. Није познато да ли се овде ради о истом човеку или другој особи истог имена. Nasuhu’s-Silahi (Matrakçı), *Beḡān-i menāzil-i sefer-i ‘irākeyn-i Sulṭān Süleymān Hān*, ed. H. G. Yurdaydın, Ankara 1976, према регистру на стр. 188.

шао реке Саву и Драву и да је уочи његовог поласка, из мореуза засигурно испловило 130 једрењака, којих би, са урачунатим остатком флоте која је требало да исплови, требало да буде укупно 200. Ова флота је била намењена чувању мореуза. Толико извештава речени гласник, говорећи и да је персијски владар употребио много артиљерије и извршио велике припреме, што као да потврђује оно што је рекао први гласник који је стигао другог у месецу. Каже да је приликом повратка видео велику количину артиљерије у Кладову и Видину, а исто тако и барут, кола натоварена залихама, јечам за коње, другу муницију и остале потрепштине за војску. Речени гласник је потврдио и причу о 30 једрењака упућених за Индију. Ово су вести које сам добио из Дубровника, а чинило ми се прикладним да их представим вашем преузвишеном господству, у складу са вашим наређењима. Другог у месецу обзнанио сам вам да сам у Константинопољ послао Ђурича Богдановића да би дочуо и извидео турске послове. Данас сам упутио и Ђакона Радишка из Његуша, посредством реченог господина Николе Драга, обавештеног онолико колико приличи. Ради се о оном гласнику за кога ми ваша преузвишеност пише да га пошаљем ако будем могао, пошто вам се његов извештај чини врло веродостојним. Не желим да престанем да указујем тој пресветлој влади да су овдашњи војници, веома незадовољни и у великој несташници, без новца, донекле, ипак, били утешени верујући да би мој величанствени наследник требало да буде овде пре Ускрса са барем три плате. Али након што су обавештени да све до 26. дана прошлог месеца његова величанственост није кренула из Венеције, налазе се у крајњем очају. Чини ми се да је у овим временима више него неопходно да се војници држе задовољнима, и то што је пре могуће, за љубав Божју, како их не бисмо изгубили и доводили [своје] интересе у опасност.

Нека буде по вољи вашој преузвишености да да господину Трифуну Драгу 23 дуката за многе исплате које је извршио његов брат, господин Никола [Драго] двојици речених гласника, у износу од десет дуката првом [гласнику] послатом другог [у месецу] и седам дуката за трошкове начињене на бригантинима који су у више наврата ишли према Дубровнику и од Дубровника, носећи новости писане вашим господствима, којима се препоручујем, молећи ту пресветлу владу, са својим уобичајеним поштовањем, да обезбеди наследника за ову моју управу.

Из Котора, 8. маја 1538. године.

Мелкиор Микијел, ректор и провидур Котора.

На полеђини: 8. маја 1538, примљено 18. реченог [месеца].

Из Котора се пише о неким турским питањима, о којима се дочуло из Дубровника; тражи се да се хитно пошаље новац за исплату тих војника, за које каже да су у великом очају; додаје да треба да се да новац Трифуну Драгу за трошкове његовог брата Николе.

Преузвишеној и врло поштованој господи, поглаварима пресветлог Већа десеторице, господи најпоштованијој.

Excellentissimi domini, per non manchar in dar a vostre Signorie Excellentissime iuxta li ordeni sui, tutti quelli avvisi che mi pervengono a notitia circa li progressi turcheschi, li dinoto hoggi terzo giorno esser giunto in Montenegro uno zaus che vien di Constantinopoli in giorni 25 il qual per quanto uno Ivan de Gnegussi che praticcha in questa terra ha refferrito. Ripporta che l'armata turchescha si trovava in ordine da velle cento e cinquanta, parte dille qual eran[o] uscite dil stretto et era per uscir il resto de brevi, non sapendo dir altro circa l'armata. Dillo esercito veramente dice che si faceva ben la massa ma che saria essercito non molto grosso e che non si sapeva dove fusse per andar. Affirmando che questo anno il Signor non era per uscir di Constantinopoli, questo è quanto per hora mi attrovo da significar à vostra Signoria, aspettando di hora in hora haver da Ragusi qualche altro avviso dil qual iuxta il solito mio ne daro notitia à quelle. Dinotandoli qualiter alli 19 dillo instante fu per me espedito a Constantinopoli lo terzo messo ben instrutto dil tutto iuxta l'ordine suo.

Nel medesimo giorno de 19 hebbi per bona via come il sanzacho di Castelnovo havendo intelligentia cum alcuni Spalatini havevano posto ordine di darli la terra sotto uno ingano di questa sorte. Che si devesse vestir da uschochi alla Crovata una quantità de Turchi, li quali fingessero di essere stati a far butino sopra quello dil Turcho et cum una quantità de animali venissero in la terra et alhora trovandosi il sanzacho pocho discosto col campo, saria presto in agiuto suo, sta che consaguiriano lo intento. Et perche fui avvisato che il ditto sanzacho si dovea confernir fino in Dalmissa, tanto maggior sospetto hebbi di questa cosa per il che immediate per fregata a posta scrissi a quel magnifico conte de Spalato che dovesse star vigilante et esser oculato et li dinotai tutta la cosa la qual mi è parso per le presente significar etiam a vostra Signoria alla qual mi raccomando.

Di Catharo, alli xxv maggio MDXXXVIII.

Melchior Michael, rector et provisor Cathari.

На полеђини: 25 Junii (!)⁶⁰ 1538, recepta xii.

Excellentissimis dominis capitibus Illustrissimi Consilii Decem, dominis plurimis observandissimis.

ASVe, Capi del Consiglio dei Dieci, Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti, busta 275, nr. 100.

Преузвишена господо, како не бих пропустио да, према наређењима, пружим Вашем преузвишеном господству сва она обавештења о турским напредовањима која ми стижу, дајем на знање да је данас трећи дан од како је у Црну Гору, за 25 дана из Константинопоља, стигао један чауш, који је, према речима једног Ивана из Његуша, који делује на овој земљи, поднео извештај да се турска флота налазила у низу од 150 једрењака, од којих је део већ испловио из мореуза, а ускоро би требало да исплови остатак, не знајући да каже [ништа] друго о флоти. О војсци, пак, каже да је главнина добро

⁶⁰ У питању је грешка, писмо је од 25. маја, а не од 25. јуна. У Венецији је примљено 12. јуна.

оформљена, али да то неће бити баш велика војска и да се није знало куда треба да иде, потврђујући да ове године султан није био за напуштање Константинопоља. Толико за сада налазим за сходно да ставим на знање Вашем господству, очекујући из часа у час неко друго обавештење из Дубровника, о којем ћу Вас, према свом обичају, обавестити. Дајем Вам на знање и то да сам 19. текућег месеца послао у Константинопољ трећег гласника, добро упућеног у све, према Вашем наређењу.

Истог дана, 19. [маја] сазнао сам да је санџак-бег Новог⁶¹ постигао договор са неким Сплићанима. Они су издали наређење да се санџак-бегу препусти земља следећом врстом обмане. Требало је да се један део Турака преруши у ускоке одевене на хрватски начин, да се претвара да пљачка Турке и да са једним бројем животиња дође на ту земљу. И онда, будући да се санџак-бег налази недалеко са табором, ускоро би им прискочио у помоћ, што ће значити да су успели у својој намери. Пошто сам био упозорен да ће реченом санџаку бити припојено све до Омиша и са све већим сумњама у ову ствар, одмах сам том величанственом кнезу Сплита поштанском фрегатом послао писмо у којем сам написао да треба да остане будан и да буде на опрезу и ставио му на знање целу ствар, о којој ми се чинило да треба да обавестим и Ваше господство, којем се препоручујем.

Из Котора, 25. маја 1538. године.

Мелкиор Микијел, ректор и провидур Котора.

На полеђини: 25. јуна (!) 1538, примљено 12.

Преузвишеној господи поглаварима пресветлог Већа десеторице, господи најпоштованијој.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Ma JELICA VUJOVIĆ
Kraljevo, Serbia
E-mail: jelica.vujovic96@gmail.com

SEVERAL DOCUMENTS ON THE ROLE OF KOTOR IN THE VENETIAN SECURITY-INTELLIGENCE SYSTEM (1537–1538)

SUMMARY: The paper contains several *ducali* that the Venetian doge Andrea Gritti sent to Melchior Michiel, the rector and provisor of Kotor (Cattaro), as well as several Michiel's reports addressed to the Venetian Council of Ten. All documents were created in 1537 and 1538, on the eve and at the beginning of the war between the Republic of Venice and the Ottoman Empire. The collection and fund in which the documents are preserved are located in the State Archives of Venice and are crucial for understanding the role of Kotor as a postal centre, through which regular written correspondence between Venice and its diplomatic

⁶¹ Вероватно се односи на санџак-бега Херцеговине. Нови је од доласка под османску власт 1482. године чинио саставни део Херцеговачког санџака. Од октобра 1537. до маја 1541. херцеговачки санџак-бег био је Бали-бег Јахјапашић. Видети: Т. Поповић, „Spisak hercegovačkih namesnika u XVI veku”, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 16–17 (1966–1967), 96; М. Хоџић, „О херцеговачким санџакбеговима до оснивања Босанског ејалета”, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 68 (2019), 200.

representative (*bailo*) in Constantinople was conducted. Intelligence data arrived in Kotor from the Ottoman capital, most often through confidants who were employed for various espionage missions. The documents tell us that the rector and provisor of Kotor was asked to send loyal, experienced and worthy persons to the Ottoman capital in order to learn about Turkish war plans. On the other hand, the rector's reports sent to the Council of Ten bear witness to the actions undertaken by this Venetian governor, who hired individuals who performed intelligence duties. The rector conveyed to the *Signoria* what he had found out from the confidants who had already returned from Constantinople and warned of one *dragoman* who was on his way to Venice and whom he deemed not sympathetic to the interests of the Republic. From one of the reports, we find out about the conflicts that the Ottoman Empire had on the other side, against Safavid Persia and in India.

KEYWORDS: Venice, Kotor, Melchior Michiel, The Council of Ten, *ducali*, Ottoman Empire, intelligence activity